

УДК655.4/5:908(477.82)

DOI: 10.31651/2413-8142-2019-21-74-79

Олена Бундак (м. Луцьк)

кандидат історичних наук, доцент,

заступник директора з науково-методичної роботи

Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

E-mail: olenabundak@gmail.com

ORCID://http://orcid.org/0000-0002-4398-560X

Краєзнавча діяльність видавництв Волинської області

У статті, на основі доступного опублікованого матеріалу, здійснено аналіз видавничої активності волинських видавництв щодо видруку різножанрової літератури краєзнавчого характеру. Державний сектор на Волині представлений видавництвами: Волинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Надстир'я», редакційно-видавничими відділами «Волинська обласна друкарня», «Ковельська міська друкарня», структурним підрозділом ВНУ ім. Лесі Українки редакційно-видавничим відділом «Вежа» (яке нині припинило своє функціонування) та структурним підрозділом ЛДТУ інформаційно-видавничим відділом.

Недержавний сектор охоплює низку видавничих структур, серед яких ПВД «Твердиня», «Ініціал», «Медіа», «Волинські старожитності», мистецька агенція «Терен», «Ключі», місійна книжкова фабрика «Християнське життя», «Мінотавр» тощо.

Виокремлено ряд напрямків, які характеризують видання краєзнавчого характеру: історія міст та містечок історичної та сучасної Волині; історія Волині в іменах, Волинь у війнах та революціях, українсько-польське протистояння, етнографія, фольклор, археологія, культура, політична історія Волині в різні історичні відтинки часу тощо.

Серед видавництв найбільшу кількість краєзнавчого матеріалу віддруковано «Надстир'ям», ПрАТ «Волинська обласна друкарня», «Твердиня» та РВВ «Вежа».

Ключові слова: Волинь, видавництва, редакційно-видавничий колектив, творча палітра, краєзнавство, жанрова тематика, державний сектор.

Olena Bundak (Lutsk)

PhD in History, Associate Professor,

Vice principal for scientific and methodological work

of Lutsk Institute of Human Development of University Ukraine

E-mail: olenabundak@gmail.com

ORCID://http://orcid.org/0000-0002-4398-560X

Regional history activity of publishing houses in Volyn region

In the article, on the basis of available published works, publishing activity of Volyn publishing houses by printing regional history literature of various genres is analyzed. Volyn government sector is presented by such publishing houses: Volyn regional editorial and publishing enterprise «Nadstyria», editorial and publishing departments «Volyn Regional Printing House», «Kovel Municipal Printing House», structural subdivision of Lesya Ukrainka Volyn National University - editorial and publishing department «Vezha» (which ceased to function at present), structural subdivision of Lutsk State Technical University – information and publishing department.

Non-governmental sector covers a range of publishing organizations such as printing and publishing houses «Tverdynia», «Initsial», «Media», «Volynski starozhytnosti», art agency «Teren», «Kliuchi», missionary book factory «Khrystyianske zhyttia», «Minotavr» and others.

A number of directions characterizing the editions on regional history were distinguished: history of cities and towns of historical and modern Volyn region; history of Volyn in names, Volyn in wars and revolutions, Ukrainian-Polish confrontation, ethnography, folklore, archeology, culture, political history of Volyn in different historical periods of time etc.

Among the publishers the largest amount of local history material was printed by «Nadstyria», JSC Volyn Regional Printing House, «Tverdynia» and editorial and publishing department «Vezha».

Key words: Volyn, publishing houses, editorial and publishing staff, artistic palette, regional history, genre theme, government sector.

На сучасному етапі українське краєзнавство переживає період злету, що обумовлено підвищеним інтересом до свого історичного минулого та вивчення історії рідного краю. Активне розгортання краєзнавчого руху, залучення нових ентузіастів та науковців до досліджень краєзнавчого характеру підвищують роль краєзнавства у розбудові національної освіти, науки та культури України. Все це стало можливим завдяки зламу комуністичної системи та зникненню ідеологічних та комунікативних бар'єрів у розвитку всіх галузей наук і зокрема гуманітарної.

Перед краєзнавцями, етнографами та істориками постали завдання, зумовлені вивченням історичного краєзнавства окремих населених пунктів, районів та регіонів у всій розмаїтості культури й звичаїв, та необхідність узагальнення всього досвіду історичного минулого краю в контексті історії України загалом.

Саме завдання такого ґатунку і вирішуються Волинською обласною організацією Національної спілки краєзнавців України, яка бере свій початок від 17.11.1989 р., яку нині очолює Г.В. Бондаренко. Завдяки його невтомній практичній і пропагандистській діяльності до краєзнавства постійно прилучаються все нові й нові сили. І як зазначив О.П. Реєнт «дослідники історії Волині – в авангарді українського краєзнавчого руху»¹.

Вагомою складовою у поширенні краєзнавчого руху є видавнича діяльність, завдяки якій наукові здобутки у сфері краєзнавства, і не тільки, стають надбанням громадськості та є частиною нашої історичної науки. З огляду на що важливим є аналіз видавничої діяльності волинських видавництв, які повинні бути флагманом у популяризації власної історії.

Метою нашого дослідження є аналіз краєзнавчої діяльності видавництв Волинської

області та їх роль у популяризації нашого історичного минулого та сучасної історії.

При написанні даної статті авторка стикнулася з рядом проблем: відсутністю єдиного, або ж хоча б якогось реєстру волинських видань; відсутністю (або частковою наповненістю) краєзнавчих каталогів у бібліотеках міста, де можна було би почерпнути інформацію; відсутністю системного обліку продукції, яка випускається у самих видавництвах, існуванням фейкових (короткотривалих) видавництв. Що власне дозволяє зробити висновок, що автор не претендує на детальний та тотальний аналіз волинських видань, але намагалася зібрати якнайбільше інформації про ті видавництва, які працювали в краї.

Становлення і розвиток волинського краєзнавства науковці відносять до початку XIX ст. З того часу нагромаджено чималий масив матеріалу, який піддається аналізу та переосмисленню. Велику кількість краєзнавчих розвідок та глибоких наукових досліджень опубліковано у окремих одноосібних та колективних монографіях, різнопланових наукових журналах, газетах, збірниках наукових конференцій, які систематично проводяться в наукових установах Луцька, Житомира, Острога, Рівного, Дубна та інших міст. Дана проблематика в запропонованому автором ракурсі не була предметом спеціального наукового дослідження. Часткова інформація про волинські видавництва вміщена у роботах В. Камінського, В. Денисюка, О. Оліферович².

Найважливішим показником діяльності будь-якого напряму є кількість різнопланових публікацій, які дають безпосередню оцінку роботи, показують підсумок діяльності як окремої людини, так і цілого колективу. Аналіз книговидавничої інформації області, з врахуванням

¹ Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток краєзнавства і краєзнавчої освіти на Волині. Науковий збірник. Випуск 52. Матеріали Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 25-річчю з часу створення Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, 20 листопада 2014 року, м. Луцьк. Упоряд. Г. Бондаренко, О. Сильок. Луцьк, 2014. 312 с. : іл.

² Камінський В.В. Свято-Миколаївські традиції видавництва «Твердиня» // Миколаївські читання : матеріали II-го наукового семінару, присвяченого пам'яті Луцького князя і святого православної церкви Святослава – Миколи Святоші та святого Чудотворця Миколая Мирлікійського, с. Жидичин Ківерцівського р-ну, Волинської обл. 28 жовт. 2008 р. : наук. зб. / авт.-упоряд. Г. Марчук. Луцьк, 2008. Вип. 2.; Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). Статті. Історико-краєзнавче видання / упоряд. М.І. Богуш. Луцьк: ВОРВП «Надстир'я», ТзОВ «Ковельська міська друкарня», 2002. 150 с.; Денисюк В. Книжковий сад Волині / В. Денисюк. Луцький замок. 2003. Четвер, 29 травня. С. 3.; Оліферович О. Сучасні репертуарні пріоритети видавничих осередків Волині (2001–2008) Сучасні репертуарні пріоритети видавничих осередків Волині (2001–2008) [Текст] / О. Оліферович // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє. Луцьк : Вежа, 2009. Т. 3. С. 277–278.

ймовірної неповноти даних, дозволяє окреслити основні тенденції розвитку регіонального видавничого поля.

Державний сектор на Волині представлений наступними видавництвами: Волинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Надстир'я», редакційно-видавничими відділами «Волинська обласна друкарня», «Ковельська міська друкарня», структурним підрозділом ВНУ ім. Лесі Українки редакційно-видавничим відділом «Вежа» (яке нині припинило своє функціонування) та структурним підрозділом ЛДТУ інформаційно-видавничим відділом.

Недержавний сектор охоплює низку видавничих структур, серед яких ПВД «Твердиня», «Ініціал», «Медіа», «Волинські старожитності», мистецька агенція «Терен», «Ключі», міській книжкова фабрика «Християнське життя», «Мінотавр» тощо.

Шлях книговидавання на Волині був тернистим і «вибоїстим». Більшість видавництв, які нині існують на теренах Волині, починають свою історію від проголошення Незалежності, що є цілком логічним та послідовним процесом у процесі українського державотворення. «Видавці, безсумнівно належать до одержимих та ревних патріотів, які свідомо йдуть на жертви, щоб засівати ниву красного письменства добірними зернами»³.

Видавничі структури регіону розвивають власну матеріально-технічну базу, орієнтуючись на забезпечення належного рівня технологічного процесу, поліпшення якості продукції. Фахівці, які працювали і працюють в редакційних колективах ставляться до виконання своїх обов'язків з належною відповідальністю та старанністю, набуваючи, перш за все, досвіду професійного, літературного, художньо-технічного редагування й поліграфічного виконання замовлень.

Із проголошенням незалежності України у волинському книговидаванні почався новий етап, який можна назвати етапом відновлення і становлення. Його особливості, здобутки та проблеми мають стати предметом окремих досліджень. У 1990 р. на Волині було видано 15 книжок

накладом 192 тис. примірників. У 2001 р. 6 видавництвами області було видано 170 книг загальним тиражем 103 тисячі примірників. Серед них – 44 книги – художньої літератури, 80 – наукової і методичної, 13 – для дітей, 28 – краєзнавчого та іншого тематичного спрямування⁴. «Книги, написані волинськими авторами і видрукувані в нашому краї, в своїй переважаючій кількості слугують духовному відродженню, відтворенню його історичної пам'яті, підтверджуючи високий рейтинг волинського книгодрукування. Вони відіграють значиму роль у становленні демократичного суспільства»⁵.

Тематико-типологічний аналіз волинських видавництв засвідчує наступні тенденції: на охопленість та різноманітність видавничого асортименту впливають процеси комерціалізації книговидавання, що зумовили переорієнтацію на масовий попит; приватний сектор в основному орієнтується на випуск художньої літератури; редакційна політика державних підприємств зорієнтована на підготовку до друку навчальної, наукової та довідкової літератури. Загалом сучасна поліграфічна база Волині має можливість забезпечити виготовлення високоякісної друкованої продукції різноманітного асортименту. На 2002 рік на Волині функціонувало 21 поліграфічне підприємство⁶ різних форм власності, якими здійснювався друк різнопланових видань.

Одним із найважливіших осередків поширення краєзнавства в регіоні залишається Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, яка ініціює та залучає всіх зацікавлених до проведення Всеукраїнських наукових історико-краєзнавчих конференцій «Минуле і сучасне Волині та Полісся», присвячених різним районам області та визначним подіям краю, результатами яких стало 65 випусків видань під егідою спілки краєзнавців (звичайно безпосереднє видання збірників матеріалів здійснювалося різними друкарнями і за рахунок різноманітних коштів). Серед волинських краєзнавців – досвідчені з глибокими знаннями і багатою дослідницькою працею науковці, архівісти, працівники бібліотек, музеїв, вчителі. Саме їхніми

³ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). Статті. Історико-краєзнавче видання / упоряд. М. І. Богуш. Луцьк: ВОРВП «Надстир'я», ТзОВ «Ковельська міська друкарня», 2002. С. 24.

⁴ Денисюк В. Волинське книговидавання: історія і традиції // Книжковий сад «Надстир'я» / упоряд. М. Богуш. Луцьк: Надстир'я, 2002. С. 18.

⁵ Там само. С. 22.

⁶ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). С. 21.

трусами збираються документи та експонати, виринають із забуття відомі колись, забуті або нововідкриті історичні постаті. Подвижниками краєзнавчого руху заповнюється певний «вакуум» у збереженні традицій, звичаїв, побуту, багатьох культурних надбань для збереження історичної пам'яті, забезпечення національної самосвідомості та національно-культурного розвитку краю і держави.

Сучасна книговидавнича палітра області досить широка. У ній є декілька сотень суб'єктів підприємництва, які задекларували, що займаються видавничою діяльністю. Проте у цій царині закріпилися лише ті, хто має відповідний творчий потенціал, підготовлені кадри, технічні засоби. Матеріальною основою для масової появи книги є відповідна поліграфічна база. «Регіональний книговидавничий процес передовсім помітний тим, що відновлює сув'язь часу, перекидає місток над прірвою творчої несвободи»⁷.

Серед «метрів» видавничої справи на Волині слід відзначити ПрАТ «Волинська обласна друкарня». Фактично це єдине видавниче підприємство, яке функціонує з радянських часів і в свій час спеціалізувалося на виданні газет та різнопланових видань на державне замовлення. Адже всі матеріали, які видавалися доводилося погоджувати у відділах Держкомпреси, «які вносили свої слушні зауваження»⁸. Тодішня бюрократична командно-адміністративна «система накладала жорстке табу на творче вільнодумя, своїми залізобетонними редуками сковувала прагнення багатьох обдарованих людей з реалістичних позицій осмислювати нашу непросту, нерідко драматичну історію»⁹.

З 90-х рр. ХХ ст. друкарня отримала можливість публікувати різнопланові матеріали на замовлення як приватних осіб, так і за державні кошти. Нині це один із найбільших видавничо-поліграфічних комплексів Волинської області, в арсеналі якого відповідна матеріальна база, техніка, відповідне приміщення, сучасне устаткування для ролевого та аркушевого офсетного друку і може запропонувати читачам найширший тематичний спектр. Поєднання в одному підприємстві друкарні, видавництва та книжкового магазину дає можливість випускати конкурентоздатну продукцію. За час існування – випущено понад 500 книг загальним тиражем понад 250 тис. примірників. Для прикладу – у 2001 р. – видано 45 книг, з них 21 – художня, 7 – краєзнавчі¹⁰.

На жаль, нам не вдалося знайти більші менш точні статистичні дані про кількість видань краєзнавчого характеру на даному видавництві, тому ми пішли шляхом віднайдення віддрукованої продукції. Результатом нашої такої пошукової роботи стали наступні висновки: друкарня видає одноосібні та колективні монографії, посібники, підручники, монографії, історично-інформаційні видання, художньо-бібліографічні оповіді, історико-краєзнавчі нариси, есе, тощо. Якщо говорити про тематичну палітру видань, то звичайно поділ буде виглядати досить умовно, проте ми можемо виділити:

- Волинь у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни¹¹;
- Історія Волині у іменах та визначних особистостях¹²;

⁷ Книжковий сад «Надстир'я» (1992-2002). С. 40.

⁸ Там само. С. 38.

⁹ Там само. С. 40.

¹⁰ Книжковий сад «Надстир'я» (1992-2002). С. 19.

¹¹ *Бородулін С.* Співає скривджене Полісся : повість. Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. 124 с.; Волинь у Другій світовій війні : зб. наук. та публіцист. ст. / гол. ред. та упоряд. М. Кучерепа. 2-е вид. Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. 223 с.; Волинь пам'ятає. Відлуння на Волині Голодомору 1932–1933 років у Радянській Україні / [за заг. ред. М. Кучерепа]. Луцьк : Волин. обл. друк., 2008. 264 с.; *Добко О.* Досить ! / О. Добко. 2-е вид., допов. Л. : Волин. обл. друк., 2004. 216 с.

¹² *Рошко В.* Тарас Шевченко і Волинь: (до 200-річчя народження Національного Пророка України 1814-2014 рр.). Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2012. 184 с.; *Левчанівська І.* Луцьк у 50-х роках ХХ століття на світлинах Ірини Левчанівської. Луцьк : Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2003. 108 с.; В'ячеслав Липинський – ідеолог українського державотворення. Збірник наукових праць. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2001. 188 с.; Родина Косачів і волиняни: Спогади, перекази. Записи, впорядкування і примітки Олексі Ошуркевича. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2002. 64 с.; *Бобак О.М.* Час відкриває істину. Родовід Олександра Цинкаловського – патріарха волинського краєзнавства: художньо-біографічна оповідь. Луцьк: Волинська обл. друкарня, 2008. 112 с.

– Історія міст та містечок історичної та сучасної Волині¹³;

– Народознавство, етнографія, культура та археологія Волині в різні історичні періоди¹⁴;

– Українсько-польські відносини¹⁵.

Політико-правові та соціальні аспекти розвитку регіону в різні часи висвітлено у роботах В. Бортнікова, М. Тиского, колективній роботі «Україна і Литва в XIV–XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти»¹⁶.

Сакральна історія, мистецтво та архітектура краю найбільш повно представлена роботами В. Рожко, який у своїх різнопланових роботах відкриває невідомі сторінки та історію релігійного життя на Волині та всій Україні¹⁷.

Окремо слід відзначити 3-х томне видання М. Киричука «Волинь – земля українська»¹⁸. Використовуючи різноманітні архівні джерела, матеріали староруської та старопольської хроніки, автор показує зв'язки наших пращурів з Литвою, далеко не коректні відносини з Москвою і Польщею. Саме він «здійснив одну з перших спроб очистити літописання від дезінформаційного намулу і політичної зацикленості, повернути нашому краю національну гідність і його справжню історичну назву»¹⁹. Ці книги отримали уже декілька перевидань і залишаються ґрунтовним джерелом для дослідження нашої історії. Вагоме місце у видавництві займають і інші видання, які показують різнопланові сторінки історії та

¹³ Кучинко М. Історія міста Володимира-Волинського від найдавніших часів до середини ХХ ст.: у світлі соціотопографії / М. Кучинко, Г. Охріменко, В. Петрович. Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. 260 с.; *Його ж.* Історія населення Західної Волині, Холмщини і Підляшшя / М. М. Кучинко. Луцьк : Волин. обл. друк., 2009. 500 с.; Острожець з давнини до сьогодення. Вид. 2-ге, доп. / упоряд. Н. Миколайчук. Луцьк: ПрАТ «Волин. обл. друк.», 2011. 236 с.; *Смолін П.П.* Форт-застава Дубно / П. П. молін. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 72 с.; *Бойко І.* Стир-місто. Нотатки художника, малюнки, графіка / І. Бойко. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. 115 с.; *Мандзюк Ф.* Вулиці і майдани Луцька (у співавторстві з Вольдемаром П'ясецьким). Луцьк, Волинська обласна друкарня, 2005. 399 с.; *Сайчук Б.* Храми і цвинтарі старожитнього Луцька // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник. Вип. II. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. С. 5–40; *Бірюліна О.* Про пам'яткоохоронну і будівельну діяльність Луцького братства // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник. Вип. II. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. С. 9–96.

¹⁴ Кучинко М. М. Археологія Волині / М. М. Кучинко. Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. 202 с.; *Кучинко М. М.* Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби : навч. посіб. / М. М. Кучинко, Г. В. Охріменко, В. М. Савицький. Луцьк : Волин. обл. друк., 2008. 328 с.; *Пісоцький А.* Інтелігенція Волині: погляд крізь призму часу / А. Пісоцький, Н. Войтюк. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 176 с.; *Охріменко Г.В.* Розвиток керамічного виробництва на Волині : археолог., етнограф., мист. аспекти / Г.В. Охріменко, М.М. Кучинко, Н.В. Кубицька. Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. 247 с.; *Давидюк В.Ф.* Етнологічний нарис Волині : за матеріалами експедиції Полісько-Волинського народознавчого центру «Волиняна» – 2003 / В.Ф. Давидюк. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2005. 70 с.

¹⁵ *Кучерепа М.* Волинь: 1939–1941 рр. : навч. посіб. для студ. внз / М. Кучерепа. Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. 458 с.; Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 років. Луцький р-н і м. Луцьк / упоряд. та автор комент. І. Пушук. Луцьк : Волин. обл. друк., 2009. 441 с.; *Жулинський М.Г.* Поминаймо в скорботі, але не в гніві : українсько-польський конфлікт на Волині 1943–1944 рр. / М.Г. Жулинський. Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. 42 с.; *Пушук І.А.* Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 років. Горохівський район / І.А. Пушук. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 308 с..

¹⁶ Україна і Литва в XIV–XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти / В.Г. Берковський, А. В. Блануца, Д.П. Ващук, А.О. Гурбик, Б.В. Черкас. Луцьк: Волин. обл. друк., 2011. 256 с.; *Бортніков В. І.* «Помаранчева революція» на Волині : Історія. Факти. Документи / В.І. Бортніков. Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. 224 с.; *Тиский М.* Весна тривоги і надій : [події на Волині 1989–1991 рр.] / М. Тиский. Луцьк : Волин. обл. друк., 1999. 166 с.

¹⁷ *Рожко В.* Українське православне церковне мистецтво Волині (IX–XX ст.) : [іст.-краєзн. нарис] / В. Рожко. Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. 400 с. ; *Його ж.* Православні святині історичної Волині: іст.-краєзн. Нарис / В. Рожко. Луцьк: Волинська обл. друк., 2009. 560 с.; *Його ж.* Новітні мученики святого українського православ'я на історичній Волині (XX ст.): [іст.-краєзн. нарис] / В. Рожко. Луцьк : Волин. обл. друк., 2010. 436 с.

¹⁸ *Киричук М.* Волинь – земля українська : нариси історії у 3 т. Т. 1 / М. Киричук. 3-тє вид., допов. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2000. 508 с.

¹⁹ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). С. 59.

сучасності Волинського регіону²⁰. Справжньою енциклопедією з історії вулиць, провулків, майданів Луцька стала книга В. П'ясецького і Ф. Мандзюка²¹, у якій зібрано короткі довідки про будівлі і пам'ятки різних частин міста, подано ілюстративні матеріали.

Окремо слід відзначити видавничу активність ТзОВ «Ковельська міська друкарня», яка має безпосереднє відношення до видання літератури краєзнавчого характеру і тим самим до збереження історичної пам'яті та патріотичного виховання різних поколінь. Звичайно, в друкарні основний масив друку – газети, проте з 1986 р. працівники взялися за друк книг. Недостатність матеріально-технічної бази не дали можливості друкувати книги великого об'єму, брошурованого типу, проте згодом закупівля комп'ютерної та офісної техніки дала можливість друкарні випускати 17% книгодруку від загальної кількості (на 2002 р.). Наразі видавництво спеціалізується на друці книг, газетної продукції, етикеток, грамот, канцелярських папок, коробок та інших поліграфічних послугах. Існує тісна співпраця або ділове партнерство з «Надстир'ям», зв'язки поглиблюються, наповнюються якісно новим змістом²². Серед праць краєзнавчого характеру слід відзначити випуск наукових збірників та матеріалів конференцій²³.

Історія друкарської діяльності Камінь-Каширської районної друкарні бере початок від 30-х рр. ХХ ст. З 1997 р. це ТОВ Камінь-Каширська друкарня, а з 01.01.1988 р. вона перейшла на повний госпрозрахунок та самофінансування колективу друкарні. Це стало одним із факторів підвищення ефективності виробництва. Нині це доволі потужний комплекс, який забезпечує повний технологічний цикл виробництва полігра-

фічної продукції і надає широкий спектр послуг у сфері друку засобів масової інформації, виготовлення бланкової та журнальної продукції. Саме тут відбувається друк газет «Полісся» та «Ратнівщина».

Перелік широкого спектру різнопланових видань краєзнавчого характеру спостерігається і в редакційно-видавничому відділі «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, який розпочав свою діяльність у 1995 році.

Закономірним стала і публікація даним видавництвом значної кількості різнопланових видань: збірників наукових праць за результатами конференцій, симпозіумів, круглих столів та науково-практичних семінарів; одноосібних та колективних монографій, підручників, посібників, навчально-методичних матеріалів та матеріалів лекцій; краєзнавчих бібліографічних покажчиків тощо. Напевно логічним є і те, що саме історичний факультет університету був і є осередком зародком зародження, розквіту та поширення краєзнавчого руху, ініціатором різнопланових заходів краєзнавчого характеру, натхненником і безпосереднім учасником патріотичного виховання молоді. Адже засобами історичного краєзнавства виховується молоде покоління. Оскільки історична спадщина поколінь є основою для майбутнього поступу, то осмислення минулого, збереження пам'яток історії і культури є важливим елементом у системі розбудови держави та формуванні громадянина-патріота. У загальну скарбницю волинської книги у 2001 р. працівниками цього видавництва внесено 51 видання місцевих авторів тиражем 10 тис. примірників. У масі книг, підготовлених до виходу в світ цим видавництвом, 45 є науковими, 4 – художніми²⁴.

²⁰ Рожко В.Є. У пащі диявола : іст.-краєзн. нарис / В.Є. Рожко. Луцьк : Волин. обл. друк., 2009. 116 с.; Мельник В. Літопис Волинського лісу. 988 – 2004 / В. Мельник, Б. Колісник. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2004. 320 с., 620 іл.; Волинська обласна організація Національної ліги композиторів. Довідник. Вид. 2-е, випр. і доп. Луцьк : Вид-во «Волинська друкарня», 2000. 40 с.; Максимюк Б.В. Родинне коріння : історико-краєзнавче видання / Б.В. Максимюк. Луцьк : Волин. обл. друк., 2008. 112 с.

²¹ П'ясецький В. Вулиці і майдани Луцька / В. П'ясецький, Ф. Мандзюк. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2005. 400с., 48 кол. іл.

²² Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). С. 48.

²³ Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині / Матеріали ХХІХ Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 490-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права. м. Ковель, 5-6 грудня 2008 р.: Збірник наукових праць. Луцьк: Надстир'я, Ковель: ТОВ «Ковельська міська друкарня», 2008. 356 с.; Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури: Науковий збірник. Матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24-25 лютого 2006 року, с. Колодяжне. Вип.3. Луцьк, 2006. 226 с., іл.

²⁴ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). С. 19.

Різноманітні видання друкуються як державною, так і іншими мовами. Прорахувати загальну кількість видань практично неможливо, оскільки на момент написання даної статті видавництво уже припинило свою роботу, ми послуговуємося власними пошуками видрукованої літератури і не даємо ніяких статистичних даних, оскільки вони будуть неправомірними. Адже лівова частка видань, особливо навчальних та методичних видань випускалось для потреб певного закладу вищої освіти, за межі якого ця продукція часто не потрапляла.

Окремо слід відмітити титанічну ґрунтовно-пошукову роботу Г.В. Бондаренка, яка знайшла своє логічне у 2- томній монографії «Історичне краєзнавство Волині»²⁵.

Заслугове увагизначна кількість різноманітних видань, які стосуються життя та діяльності Лесі Українки та родини Косачів. Тут слід відмітити ґрунтовне бібліографічне видання «Леся Українка», упорядковане А. Гайдою і О. Рисаком, яке охоплює праці викладачів і студентів за 1957–2000 рр., покажчик праць викладачів, студентів та аспірантів ВДУ імені

Лесі Українки, навчально-методичні посібники тощо²⁶.

Творча палітра видання є доволі різнобарвною. Ми спробували класифікувати віднайдені нами роботи за певними напрямками. Чільне місце серед видань «Вежі» займають дослідження, присвячені історії регіону та окремих населених пунктів²⁷. Значна частина робіт присвячена власне етнографії, фольклору та розвитку культури на Волині в різні історичні періоди²⁸. Суспільно-політичні та трансформаційні процеси на Волині знайшли своє відображення у роботах А. Бортнікової, В. Бортнікова та колективних виданнях²⁹.

Волинь була і залишається територією, яка народжує та виховує непересічних, талановитих особистостей, які залишають помітний слід в історії краю, України та світу. «Волинь у долях краян і людських документах» проливає світло на долю наших краян³⁰.

Українсько-польські відносини є одним із наріжних каменів дослідження не лише волинських науковців та краєзнавців, але й дослідників зарубіжних країн. Адже саме на наших територіях відбулися неординарні історичні події, які

²⁵ Бондаренко Г.В. Історичне краєзнавство Волині: Монографія. Кн.1. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 238 с.

²⁶ Леся Українка: бібліогр. покажч. пр. викл., асп. та студ. ВДУ ім. Лесі Українки (1957-2000) / уклад. А. Гайда, О. Рисак. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 34 с.; Леся Українка: бібліогр. покажч. пр. викл., асп. та студ. ВДУ ім. Лесі Українки (2000-2005) / уклад. Л. Златогорська. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 38 с.

²⁷ Історія Волині. ХХ-початок ХХІ ст.: краєзнавчий бібліографічний покажчик / Волин.нац. ун-т ім. Лесі Українки; уклад. Л.П. Дейнека; упоряд. Л.А. Понедельник. Луцьк: Вежа, 2011. 127 с.; Прихода Г.А. З історії господарювання волинських селян за Польщі: (1921-1939 рр.) / Г.А. Прихода, Я.М. Шабала. Луцьк: Надстир'я, 2001. 96 с.

²⁸ Філіпович М.Б. Луцька «Просвіта». 1918–1935 рр.: монографія / М.Б. Філіпович. Луцьк: Вежа, 2007. 240 с.; Атлас історії культури Волинської області / Відповід ред. Ф.В. Зузук. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 112 с.; Гаврилюк С. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок ХХ ст.) / С. Гаврилюк. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2002. 532 с.; Кучинко М.М. Волинська земля Х–середини ХІV ст.: археологія та історія: навч. посіб. / М.М. Кучинко; М-во освіти і науки України; відп. ред. Я. Ісаєвич. Луцьк: Вежа, 2002. 304 с.

²⁹ Волинь на зламі століть: історія краю (1989–2000 рр.) / В. І. Бортніков, Й. Е. Надольський, В.Т. Денисюк та ін. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 694 с.; Волинь: 90-і роки ХХ століття. Ілюстрований літопис політичних подій / А.В. Бортнікова, В.В. Бусленко, Й.Є. Надольський та ін. Луцьк: РВВ Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. 162 с.; Волинь в умовах демократичної трансформації (кінець ХХ – початок ХХІ століття): кол. Монографія / В.І. Бортніков, Н.Н. Коцан, Н.В. Павліха та ін.; за заг. ред. В.І. Бортнікова. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки. 656 с.; Бортнікова А.В. Місцеве самоврядування на Волині: суспільно-політичні традиції і сучасний процес децентралізації: монографія / А.В. Бортнікова. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 372 с.

³⁰ «Роде наш красний...»: Волинь у долонях краян і людських документах / упоряд. і авт. передм. Л.К. Оляндер. Т.І. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1996. С. 419-436.

донині є складною сторінкою української та світової історії. Тому закономірним є видання ряду праць, присвячених саме українсько-польському протистоянню на Волині³¹.

Важливим напрямом у розвитку та публікації різнопланових досліджень у нашому регіоні є роботи, присвячені специфіці краєзнавчої роботи та методиці її викладання у закладах вищої освіти. Ці аспекти найкраще висвітлені у роботах Г. Бондаренка³². Частина робіт, видрукованих у видавництві, стосується військових та революційних подій на території Волині³³.

Структурний підрозділ ЛДТУ Інформаційно-видавничий відділ з 2001 року функціонує на видавничій ниві Волині. Надає поліграфічні послуги з виготовлення книжкової та іншої поліграфічної продукції.

Закономірним є видання навчально-методичної та наукової літератури по потребам для забезпечення навчального процесу та видання монографій. До цієї ж категорії ми відносимо тези та матеріали різних конференцій, круглих столів, наукові збірники, випуск яких коливається від 100 до 500 примірників. Слід відзначити в даному напрямку співпрацю з іншими редакційно-видавничими колективами. Зокрема матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Реформація та поширення протестантизму на Волині» інформаційно-видавничий від-

діл відформатував та відредагував, а «Твердиня» здійснила друк збірника³⁴.

У цій видавничій майстерні видаються і історико-архітектурні нариси, які відкривають невідомі раніше сторінки історії створення окремих релігійних архітектурних споруд Волині³⁵. Книга насичена значною кількістю ілюстрацій, частина яких вперше буде доступною для огляду. На основі архівних матеріалів відтворено етапи становлення однієї з рідкісних пам'яток готичної архітектури та пам'ятки практичної роботи німецьких колоністів початку ХХ століття на Волині.

Волинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Надстир'я» засноване 20.02.1992 р. впевнено не лише заявило про себе, а й через десятиліття займає свою вагомому видавничу нішу у волинському регіоні. Воно не лише вийшло на провідні позиції, а «... в справі видання української книги воно є законодавцем – ні, не моди, а того, як треба відстоювати національні інтереси і свою національну гідність»³⁶.

«Надстир'я» відрізняється від інших видавництв кількісно і якісно, різножанровістю, художнім оформленням, авторським активом. Серед видань, які стосуються краєзнавчої тематики, ми знаходимо різновекторність – від монографій до словників народних географічних термінів Волині та буклетів про наш край. Лише за перші 10 років редакційний колектив видав понад 500

³¹ Бортнікова А. Українсько-польські відносини у волинській науковій періодиці (2001–2005 рр.). Українська історична наука на шляху творчого поступу: матеріали III Міжнар. наук. конгр. укр. істориків: в 3-х т. Т.1. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. С. 215–224.; У пошуках правди : Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції «Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни: генезис, характер, перебіг і наслідки», Луцьк, 20-23 травня 2003 р. / Упорядн. В.К. Баран, М.М. Кучерепа, М.В. Моклиця, В.І. Гребенюк. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 536 с.; іл.

³² Бондаренко Г.В. Історичне краєзнавство Волині: [монографія]: у 2 кн. Кн. 1 / Г.В. Бондаренко. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 238 с.; Його ж. Теорія та методологія історії. Програма й тестові завдання, основи курсу, словник понять і категорій : навч. посіб. / Г.В. Бондаренко. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 196 с.

³³ Гайналій В.М. Селянський рух на Волині в період національно-визвольних змагань 1917-1919 рр. / В.М. Гайналій // Зб. навч.-метод. матеріалів і наук. ст. іст. ф-ту / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2005. Вип. 10. С. 35–41.; Гуцалюк І. Західна Волинь у державотворчих процесах періоду Української Держави Павла Скоропадського / І. Гуцалюк // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. асп. і студ. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2008. Т. 1. С. 19-20.; Дем'янюк О.Й. Военна історія Волині. Том 1. Давня доба – кінець XVIII ст. / О.Й. Дем'янюк, І.М. Пасюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 236 с., іл.; Волинь і волиняни у Другій світовій війні : зб. наук. пр. / упоряд. М.М. Кучерепа. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 768 с.

³⁴ «Реформація та поширення протестантизму на Волині. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк, 26-27 жовтня 2017 р. / за наук. ред. М.П. Костюка. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2018. 412 с.

³⁵ Костюк М. Луцька євангелічно-лютеранська кірха Христа Спасителя: історико-архітектурний нарис / М.П. Костюк. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2019. 80 с.; іл.

³⁶ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). С. 24.

книг загальним тиражем більше 1 мільйона 600 тис. примірників³⁷. «...видавництво стало феноменом нашої дійсності, зайняло вагоме місце в суспільно-політичному і літературно-мистецькому житті краю. Його книги різноманітного тематичного спрямування справляють помітний вплив на духовний світ волинян, розкріпачують їх, на відродження історичної пам'яті, на формування нового управлінського, економічного та естетичного мислення»³⁸.

Слід відзначити, що яскравою спробою, причому дуже значимою, часткового аналізу поліграфічної діяльності видавництв здійснено видавництвом «Надстир'я», яке власне і слугувало вагомим джерелом при написанні даної статті. Тому що саме у даному виданні міститься найбільш детальний, практичний та реальний аналіз видавничих осередків Волині, визначних статей краю, тощо³⁹.

Редакційний колектив зацікавлений у постійному вдосконаленні власної матеріально-технічної бази, удосконаленні пропозицій для виготовлення різнопланової поліграфічної продукції, використовує найновішу офісну та комп'ютерну техніку. Саме таке прагнення було підмічено і волинською владою, яка максимально сприяла і сприяє розвою видавництва. Зокрема Б. Климчук, В. Заремба, П. Онищук – ініціювали виділення коштів для придбання сучасного видавничо-комп'ютерного комплексу, що дало змогу прискорювати видавничі процеси, поліпшувати якість друкованої продукції.

Чимало творів у видавничому портфелі «Надстир'я» присвячені Лесі Українці. Жінці із великим серцем та почуттям патріотизму, яка і нині надихає всіх українців на життєвий подвиг. Закономірним є підвищена увага в ювілейні роки, про що свідчать видрукувані Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Леся Українка та родина Косачів в контексті української і світової культури», яка була проведена СНУ імені Лесі Українки⁴⁰. Цій змученій хворобою, але сильній волею жінці, присвятив свій роман-есе С. Сколюк⁴¹.

Неоднозначною особистістю, яка все своє життя сприяла пропаганді непересічності Волинського краю в світовій історії та історії України зокрема, був Г. Гуртовий, краєзнавець, педагог, історик, сподвижник. Основна маса його творів, які в більшості видані у даному видавництві, присвячена визначним історичним постатям, фактам, персоналіям, окремим населеним пунктам, матеріал про яких історик вперше виклав для публічного огляду та користування⁴².

Чільне місце серед розмаїтої продукції видавництва займають збірники історико-краєзнавчих нарисів, книги, навчальні посібники, які розкривають тематику відродження української духовності, місцевої обрядовості й самобутності, сімейно-побутових традицій та релігійного життя. Це роботи М. Кучинка, В. Рожка, О. Кондратович, Б. Новарчука, П. Кралюка, М. Вельми, Л. Чучмана та інших⁴³. Серед творчої палітри видавництва слід відзначити видання, які сто-

³⁷ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). С. 78.

³⁸ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). С. 90.

³⁹ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). Статті. Історико-краєзнавче видання / упоряд. М.І. Богуш. Луцьк: ВОРВП «Надстир'я», ТЗОВ «Ковельська міська друкарня», 2002. 150 с.

⁴⁰ Леся Українка та родина Косачів в контексті української і світової культури. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Науковий збірник. Луцьк: Надстир'я, 2001. 140 с.

⁴¹ Сколюк С. Олена Пчілка: Роман-есе / С. Сколюк. Луцьк: Надстир'я, 1999. 252 с.

⁴² Гуртовий Г. Волинь – край козацький. Луцьк: «Надстир'я», 2000. 352 с.; *Його ж.* Торчин – передзвін віків (історія Торчина і 14 довкільних сіл так званого «Торчинського ключа») / Г. Гуртовий. Луцьк: «Надстир'я», 2003. 364 с.

⁴³ Рожко В. Древні святині Полісся [Текст]: іст.-краєзнавчий нарис / В. Рожко. Луцьк: Надстир'я, 1995. 152 с.; *Його ж.* Православні монастирі Полісся: [іст.-краєзн. нарис] / ред. Ф. Г. Мандзюк. Луцьк: Надстир'я, 1996. 212 с.; *Новарчук Б. Д.* Народознавство [Текст]: навч. посіб. для учнів та вчителів. / Б. Д. Новарчук. Луцьк: «Надстир'я», 1993. 52 с.; *Бібліотечка народознавця.* Луцьк: Надстир'я, 1993. 48 с. ілюстр.; *Кондратович О.* Калиновий світ Полісся. Народні пісні / О. Кондратович. Луцьк: Надстир'я, 1994. 226 с.; *її ж.* Двоє (він та вона) на шляху до створення сім'ї в народних звичаях, обрядах, пісенному фольклорі / О. Кондратович // *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині.* Наук. зб. Вип. 29. Луцьк: Надстир'я, 2008. С. 278-284.; *Кучинко М.М.* Історико-культурний розвиток Західного Побужжя в IX–XIV століттях. Луцьк: Надстир'я, 1993. 159 с.; *Чучман Л.П.* Берестечко. Історико-краєзнавчий нарис. Луцьк: Надстир'я, 1997. 72 с.

суються окремих особистостей, діяльність яких залишила помітний слід в історії Волині⁴⁴.

Вагомим джерелом для поширення краєзнавчого матеріалу є матеріали різнорангових науково-практичних конференцій. Саме вони висвітлюють історичні звичаї, традиції, культурні та духовні надбання українців у різних куточках не лише Великої історичної Волині, але й України загалом. Саме ці матеріали є вагомим підґрунтям для подальших наукових пошуків, звертань до маловідомих сторінок нашої історії, нової інтерпретації відомих та невідомих фактів та подій. «Надстир'я» є одним із флагманів щодо випуску матеріалів таких конференцій, які відзначаються високою якістю друку та художнім оформленням⁴⁵.

Чимало творів, надрукованих у видавництві, розкривають маловідомі сторони загальної та військової історії Волині, діяльності політичних партій та громадських об'єднань, трагічних наслідків воєнних потрясінь для волинського регіону, раніше замовчуваних «білих плям» або трактуючи їх з нових методологічних позицій та на основі нових архівних даних: М. Кучерепа, Р. Давидюк, Б. Ярош, М. Куделя⁴⁶.

Історія окремих населених пунктів, національних меншин, які в різні історичні періоди проживали на наших територіях висвітлено у доробках В. Надольської, М. Богуш та Г. Павленко, П. Бишевич, І. Журавлюк, П. Клубук⁴⁷.

Серед ряду інших волинських видавництв саме це видавництво стоїть у форватері видання літератури краєзнавчого характеру, серед якої вагому частку займають словники, статистичні збірники, матеріали різнопланових форумів⁴⁸.

Вагому роль у поширенні краєзнавчої інформації в регіоні відіграє видання «Твердиня», яке функціонує з 2004 року. Директором ПВД є М. Мартинюк, письменник, літературний критик, перекладач, науковець та видавець, який достатньо відомий не лише на теренах нашої держави, але й за її межами.

Широкою і розмаїтою є творча палітра видавництва: тут видаються: наукові та краєзнавчі нариси, монографії, пісенні збірки, біобібліографічні покажчики, збірники наукових праць (Сер. «Волинь унікальна»), вірші, казки та оповідання про Волинь, навчальні посібники для студентів вищих навчальних закладів, історико-краєзнавчі нариси, історико-архітектурні нариси тощо.

⁴⁴ Імена на скрижалях історії. Біобібліограф. Довідник / Упоряд. В. Наконечний, Г. Давидова. Луцьк : Надстир'я, 2004. 80 с.; *Кралуок П.* Роман Мстиславович, князь Волинський і Галицький. Історико-біографічний нарис / П. Кралуок. Луцьк : Надстир'я, 1999. 76 с.; *Левчанівська І.* Сенаторка (мемуари) / І. Левчанівська. Львів-Дубно-Луцьк : Джерело. Надстир'я, 2004. 183 с.; іл.

⁴⁵ Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинь край козацький. Матеріали всеукраїнських науково-практичних конференцій. Науковий збірник. Випуск 36 / Відпов. за випуск: П. Олешко, О. Середюк. Луцьк : Надстир'я, 2010. 120 с.; Минуле і сучасне Волині Полісся: край на межі тисячоліть [Текст] : матеріали X наук. іст.-краєзн. конф., яка відбулася у Старому Чорторийську, Маневичах, Четвертні та Нововолинську в 2000-2002 рр.: зб. наук. пр. Луцьк: Надстир'я, 2002. 292 с.; *Панишко Г.* Археологічні дослідження давньоруських міст Волині в 20-30 роках ХХ століття / Г. Панишко // Минуле і сучасне Волині: Літописні міста і середньовічна культура. Тези доповідей і повідомлень VIII Волинської історико-краєзнавчої конференції. Луцьк: Надстир'я, 1999. С. 51-52.

⁴⁶ *Кучерепа М.* ВУО : Волинське українське об'єднання : (1931–1939 рр.) / М. Кучерепа, Р. Давидюк ; відп. ред. А. М. Якубюк. Луцьк: Надстир'я, 2001. 419 с.; *Його ж.* Волинське українське об'єднання (1931–1939): монографія/ М. Кучерепа, Р. Давидюк. Луцьк: Надстир'я, 2001. 420 с.; Слово Українських Повстанців : матеріали про інформаційно-пропагандистську діяльність УПА в повоєнний період / упоряд. П. Кралуок. Луцьк : Надстир'я, 1996. 108 с.; *Ярош Б. О.* Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30–50-ті рр. ХХ ст.) : монографія / Б. О. Ярош. Луцьк : Вежа, 1999. 184 с.; Книга Скорботи України. Волинська область. [У 3 т.]. Т. 1. / редкол.: [І. О. Герасимов та ін.]. Луцьк : Надстир'я, 2006. 536 с.; *Криштальський А.* Національно-визвольний рух опору на Горохівщині / А. Криштальський. Луцьк: Надстир'я, 1994. 174 с.

⁴⁷ *Бишевич П.К.* Любешівщина: з глибини століть до майбуття. Історико-краєзнавчі нариси / П. К. Бишевич, І.С. Журавлюк, П.А. Клубук. Луцьк: Надстир'я, 2004. 228 с.; *Богуш М.* Ківерцівщина: кризь віки і долі. Історико-краєзнавчі нариси / М. Богуш, Г. Павленко. Луцьк: Надстир'я, 2006. 520 с.; *Кучинко М.* Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині / М. Кучинко. Луцьк : Надстир'я, 1994. 206 с.; *Марчук Л.* Історія села Бірки: історико-краєзнавчий нарис / Л. Марчук. Луцьк : Надстир'я, 2004. 136 с.

⁴⁸ *Данилюк О.К.* Словник народних географічних термінів Волині / О.К. Данилюк. Луцьк: Надстир'я, 1997. 108с.; Волинь за роки незалежності : стат. зб. : ст., табл., схеми, діагр. / Волин. обл. упр. статистики [та ін.] ; упоряд. М.І. Мотиль. Луцьк : Надстир'я, 2001. 408 с.; Мости братерства : матеріали етнофоруму в етнорегіону «Буг», 12-13 лист. 2002 р., м. Луцьк / упоряд. В. Денисюк. Луцьк : Надстир'я, 2003. 120 с.

ПВД «Твердиня» є активним учасником щорічних всеукраїнських і міжнародних книжкових ярмарків, співпрацює з багатьма авторами Волині та України, а також відомими художниками-ілюстраторами. Видання також пропонує макетування книжкової продукції, повний пакет послуг і обслуговування технологічного процесу при виданні газет та журналів, надання фотопослуг, художнє оформлення і дизайн, набір нот та нотних партитур, креативні розробки рекламного характеру тощо. За підрахунками директора, на серпень 2019 року, видання видало 96 найменувань різнопланової літератури краєзнавчого характеру. Тому ми спробуємо окреслити основні, на нашу думку, віхи краєзнавчих видань «Твердині».

У 2007-2014 рр. у видавництві було видрукувановісім щорічників – «Календар знаменних і пам'ятних дат Волині»⁴⁹. У його формуванні беруть участь історики, краєзнавці, різнопланові фахівці, Волинський краєзнавчий музей, державний архів. Бібліографічну сторону календаря забезпечує обласна наукова бібліотека імені Олени Пчілки. Сьогодні це чи не єдине систематичне бібліографічне видання в області, яке забезпечує інформацією про важливі пам'ятні та ювілейні події відповідного року і вказує на джерела інформації. До нього включаються матеріали про визначні події історії, громадсько-політичного і культурного життя області, ювілеї видатних уродженців краю та відомих діячів, життя і діяльність яких пов'язані з Волинню. Кожен новий

посібник відкривається хронологічним переліком пам'ятних дат на відповідний рік. Про основні події подаються: дата, назва, авторська текстова довідка, список літератури, у якому вказуються документи, книги, статті зі збірників і періодичних видань, довідники та бібліографічні посібники. У «Календарі» є покажчик імен видатних діячів, представлених у ньому, списки авторів, які брали участь у написанні історичних і біографічних довідок, та укладачів. Видання корисне для культосвітніх працівників, викладачів, студентів, краєзнавців та всіх зацікавлених.

Місцева обрядовість та самотність, славні сімейно-побутові традиції займають чільне місце в творчій палітрі «Твердині». Звернімося до робіт Н. Кравчук, П. Маха, О. Білик, М. Стефанишин та інш.⁵⁰.

ПВД «Твердиня» сприяє значною мірою розвитку вітчизняної науки та освіти, випускаючи навчальні посібники, одноосібні та колективні монографії, різнопланові наукові дослідження, що так чи інакше стосуються військових подій на Волині в різноманітні історичні періоди. Це роботи О. Головія, О. Дем'янюка, Я. Лавренко та матеріали різнопланових конференцій⁵¹. Трагедія українсько-польського протистояння на Волині зайняла достойне місце серед видавничих робіт підприємства⁵².

Чималий інтерес викликають публікації науковців, журналістів, краєзнавців про історично-архітектурні пам'ятники Волині, древні храми,

⁴⁹ Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2007 рік / упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; Волинська ОУНБ ім. Олени Пчілки ; ред.-упоряд. Є.І. Ковальчук, Е.С. Ксендзук ; відп. за вип. А.М. Силук, Л.А. Стасюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2006. 164 с.

⁵⁰ Кравчук Н. На Підляшші – пісні наші (проблеми регіональної специфіки та національної ідентичності) : монографія / Н.В. Кравчук. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2012. 280 с.; Мах П.П. Тополина дума : пісенна збірка // П.П. Мах, М.С. Стефанишин. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2013. 48 с.; Музичне мистецтво Волині XIX–XX століття : колективна монографія / В. Тиможинський, П. Шиманський, Л. Філатова, О. Шевченко, Л. Філоненко, М. Новакович, Г. Бернацька, А. Єфіменко ; за заг. ред. П.Й. Шиманського. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2012. 156 с.; 100 років Свято-Дмитрівському храму. 1905-2005 [Текст] : іст.-краєзнавчий нарис / підгот. Ю. Войнаровський [та ін.]. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2005. 18 с.; фотогр.; Білик О. Календарно-обрядова пісенність Західного Полісся [Текст] / О.А. Білик. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. 334 с.; Богачук О.Т. Де калиною пахнуть світанки : пісенна збірка / О.Т. Богачук; М. С. Стефанишин. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2013. 40 с.

⁵¹ Афганістан. Волинський рахунок [Текст] / упоряд. С. Бортніков, Г. Павлович. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. 148 с.; Брусиловський прорив на Волині: факти, цифри, дати, документи, матеріали, карти, телеграми, мемуари, фотографії, раритети [Текст] / упоряд. І. Пасюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2006. 96 с.; ілюстр. (Серія «Волинь унікальна»); Головій О. Шляхами української оксамитової революції. Волинь [Текст] / О. Головій. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2009. 100 с.; Дем'янюк О.Й. Військово-політичні аспекти розвитку Волинської губернії у 1914–1921 роках : монографія / О.Й. Дем'янюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2011. 320 с.

⁵² Тиський М. Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації [Текст] : монографія / М. Г. Тиський ; Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2009. 212 с.; Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 роки. Володимир-Волинський район / упоряд. та комент. І. Пушук; за заг. ред. Я. Федорчук. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2011. 418 с.

монастирі та фортеці⁵³. Серія статей та ґрунтовних монографічних досліджень стосується історії міст та населених пунктів, найдавніших волинських городищ, знайомлять читача з архітектурними пам'ятками краю, особливостями природи, людьми⁵⁴.

Видавництво ВМА «Терен» – один із лідерів на видавничому ринку Волині, засноване у 2003 р. на базі однойменного літературного журналу, який виходив друком у м. Луцьку (директор – А. Криштальський). Видання, яке вигідно вирізнялося з-поміж інших літературних часописів своїм авангардним спрямуванням, дало видавництву торгову марку, впевнено зберігає свої позиції на Волині і яку сьогодні знають далеко за її межами. Сьогодні власні поліграфічні потужності та висококваліфікований молодий колектив – основні складові успіху та просування видань «Терена» на книжковому ринку України. Видавництво публікує книги на замовлення авторів, надає послуги з дизайну та комп'ютерної верстки, редагування, додрукарської підготовки матеріалів, виготовлення високоякісної поліграфічної продукції. «Терен» – традиційний оформлювач фестивалів народної творчості та інших культурологічних заходів загальноукраїнського масштабу. Упродовж 2006-2007 років у видавництві побачили світ більше сорока найменувань книг, серед яких – номінанти у

всеукраїнській рейтингових дослідженнях «Книга року - 2004» та «Книжковий клуб плюс».

Помітними в даному видавництві є різножанрові видання історико-краєзнавчого характеру. Тут ми маємо і «Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2005 рік», який видається з 1991 року і подає матеріали про визначні події історії, громадсько-політичного і культурного життя області, ювілеї уродженців краю та визначних діячів, чиї життєві шляхи пролягли через Волинь⁵⁵.

У видавництві вийшли видання А. Бортнікової та М. Кушпи, присвячені історичному минулому Волині окремих міст зокрема⁵⁶. Поглибили та розвинули далі тему історичного краєзнавства та здійснили краєзнавчу характеристику матеріально-духовного життя Волині В. Штинько та Є. Ковальчук⁵⁷. Історія сакральних пам'яток Волині, зокрема Луцького Хрестовоздвиженського Братства знайшла своє висвітлення у книзі, яку впорядкував А. Бойко⁵⁸.

Видавництво випустило 4 номери науково-інформаційного збірника «Старий Луцьк», де вміщені розділи з історії, археології та архітектури Волині в різні історичні проміжки часу. Видання розраховане на науковців, музейних та освітніх працівників, краєзнавців та всіх бажаючих, хто прагне більш детально дізнатися історію своєї Батьківщини⁵⁹.

⁵³ *Майданець І.* Микола Святоша – князь Луцький. Сходження до чернечого подвигу [Текст] : [роман-есеї] / І. Майданець. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2010. 67 с. : іл. (Серія «Пантеон»); *Костюк М.* Євангелічно-лютеранська кірха в Луцьку [Текст] = Evangelisch-lutherische kirche in Lutzk : історико-архітектурний нарис / М.П. Костюк ; [пер. нім. Міщук О.Д.]. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2010. 68 с., [XXIV] с. іл.; *Теодорович Н.И.* Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии. Т. V: Ковельский уезд. Почаев: Тип. Почаево-Успен. лавры, 1903. Репр. вид. Луцьк, 2008. 500 с.

⁵⁴ *Наконечний В.* Роки... Події... Люди... Позиція: наукові та краєзнавчі нариси. Луцьк: ПДВ «Твердиня», 2006. 400 с.; *Антонович П.* Коротенька історія Волині: навч. посіб. / П. Антонович. Луцьк: «Надстир'я», 1992. 62 с.; *Кучинко М.* Нариси стародавньої та середньовічної історії Волині / М. Кучинко. Луцьк: Надстир'я, 1994. 208 с.; *Денисюк В.В.* Літопис Камінь-Каширщини. Надстир'я, 2001.; *Артесюк Г.К.* Нариси історії освіти Ківерцівського району : монографія / Г.К. Артесюк, О.Й. Дем'янюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2011. 172 с.; *Волинь у житті та творчості письменників* : зб. наукових праць. 2-ге вид., доп. і перероб. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2007. 256 с.; *Волинські записки, сочинення Степаномъ Руссовымъ въ Житомирь* : історико-краєзнавчий нарис / упоряд. і авт. вст. ст. М.П. Костюк. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2012. 244 с. (Сер. «Волинь унікальна»).

⁵⁵ Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2005 рік. Луцьк: Терен, 2004. 152 с.

⁵⁶ *Бортнікова А.В.* Луцькі ярмарки XVI ст.: час проведення, учасники, товарообіг / А.В. Бортнікова // Старий Луцьк: наук.-інформ. зб.Вип. VII. Луцьк: Терен, 2011. С. 80-92.; *Кушпа М. І.* Луцьке княжіння в 1170-1300 рр. // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник.Вип. VII. Луцьк, ВМА «Терен»: 2011. 576 с.; *Локачі.* Маленьке містечко у великій історії України. Краєзнавчий нарис. Луцьк: Терен, 2005. 48 с.

⁵⁷ *Штинько В.* Волинь: храми і люди. Краєзнавчі нариси / В. Штинько, Є. Ковальчук. Луцьк : ВМА «Терен», 2010. 292 с.

⁵⁸ Луцьке Хрестовоздвиженське Братство: історія та відродження / авт. і упоряд. А. Бойко. Луцьк, Терен, 2013. 472 с.

⁵⁹ Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник. Вип. VII. Луцьк, ВМА «Терен», 2011.; Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник. Вип. VIII. Луцьк, ВМА «Терен», 2012. 600 с.

У краєзнавчих дослідженнях А. Криштальського висвітлюються трагічні сторінки історії українців у період окупації Горохівщини польським, німецьким та радянським окупаційними режимами. Показано героїчний опір в підпіллі ОУН і загонах Української Повстанської Армії у 1930-1955 рр. минулого століття⁶⁰.

У 1995 році в період становлення молоді Української держави на теренах Волині започаткувало свою роботу видавництво «Ініціал», очолюване В.Є. Федосюком. Орендуючи приміщення у Волинській єпархії УПЦ КП більше 25 років, видавництво багато роківна безкоштовній основі (до 2017 р.) видавало газету «Волинські єпархіальні відомості», яка частково вміщала і матеріали історико-краєзнавчого характеру.

Підприємство і нині впевнено надає різноманітні поліграфічні послуги: видає календарі, тези та матеріали науково-практичних конференцій, монографії, художньо-документальні повісті та буклети. Слід відмітити високий рівень поліграфічного друку, якість видань, своєчасність випуску відповідного матеріалу.

Серед надрукованих видань краєзнавчого характеру заслуговують на увагу матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею та 45-річчю Колодяжненського літературного музею Лесі Українки. Статті науковців, архівістів, бібліотекарів, музейників та усіх зацікавлених, розкривають питання співпраці Волинського краєзнавчого музею і Волинського обласного то-

вариства краєзнавців, експедиції Волинського краєзнавчого музею тощо⁶¹.

Хід суспільно-економічних процесів на Україні й на Волині в 30-ті роки ХХ ст. висвітлено у роботі О. Добко⁶². Художньо-документальні повісті В. Данилюка та В. Гаврилюка проливають світло на перебіг воєнних подій на Волині⁶³.

Видавництво не залишилося осторонь від найбільш популярної та досліджуваної тематики на Волині – особистості Лесі Українки та її родинного гнізда. Вони видрукували кольоровий буклет по Літературно-меморіальному музею-садибі Лесі Українки в Колодяжному⁶⁴. Про популярність саме цього видавництва свідчить і видання великого «творчого альбому» «Остання столиця. Луцьк 1429», який на 216 сторінках вміщує графіку, ілюстрації щодо історії м. Луцька, видрукувана у 2019 р.⁶⁵.

Високоякісний проект і друк різноматематичних книг, буклетів, каталогів, плакатів, поштівків, візиток, календарів та альбомів різножанрового спрямування характеризують творчу палітру підприємства. Це плідна праця геніальних художників, талановитих дизайнерів, професійних фотографів і філологів. Наполегливість персоналу та висока кваліфікація друкарів допомагають реалізовувати найвибагливіші бажання замовників, створюючи якісну та оригінальну друкарську продукцію.

Серед редакційно-видавничих колективів Волині комерційного характеру впевнено себе позиціонує з 2001 року «Вісник і К» (керівник

⁶⁰ Криштальський А. ОУН і УПА на Горохівщині / А. Криштальський. Луцьк: Терен, 2014. 348 с. (ілюстрації); Його ж. Кривда за кривду. Польсько-німецький терор 1943-1944 років на Горохівщині / А. Криштальський. Луцьк: Терен, 2013.

⁶¹ Ковальчук Є. Експедиції Волинського краєзнавчого музею 1981–1982 рр. по обстеженню культових споруд Волині на предмет виявлення, обліку і збору цінних мистецьких пам'яток // Волинський музей. Історія і сучасність. Тези та матеріали І науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею та 45-річчю Колодяжненського літературного музею Лесі Українки, 16-17 червня 1994 р. Луцьк: Ініціал, 1997. С. 11-17.; Малиновський В.Я. Становлення і діяльність Народного Руху в Рожищенському районі : монографія / В.Я. Малиновський. Луцьк : Ініціал, 2016. 224 с. : іл.; Тиский М.Г. Історія виникнення Народного Руху України на Волині / М.Г. Тиский. Луцьк: Ініціал, 2001. 256 с.; Волинь. Погляд у майбутнє / [підготов. та пер. Упр. зовнішніх зносин та зовнішньоеконом. діяльн. Волин. облдержадмін.]. Луцьк : Ініціал, 2001. 72 с. : ілюстр.

⁶² Добко О. Час назрів / О. Добко. Луцьк : Ініціал, 1998. 159 с.

⁶³ Гаврилюк В.К. Я – син «ворога народу» : худ.-докум. повість / В.К. Гаврилюк. Луцьк : Ініціал, 2003. 287 с.; Данилюк В. Вірити занадто боляче... Волинь: Хроніка подій. 1939–1944 рр. : худож.-докум. повість / В. Данилюк. Луцьк : Ініціал, 1995. 224 с.;

⁶⁴ Літературно-меморіальний музей-садиба Лесі Українки в Колодяжному. Луцьк : Ініціал, 2001(буклет).

⁶⁵ «Остання столиця. Луцьк 1429». Луцьк, Ініціал, 2019. 216 с. (ілюстрації)

Є.Я. Хотимчук). Хоча основна спеціалізація колективу – видання всеукраїнської інформаційно-аналітичної газети з однойменною назвою, проте слід відзначити і видання книг. Серед них – видання релігійного спрямування, історико-публіцистичні та краєзнавчі нариси та матеріали науково-практичних конференцій⁶⁶ та кольоровий фотоальбом м. Луцька, який слугує своєрідною візитівкою міста⁶⁷.

«Вежа-Друк» – видавництво, засноване у 2013 році, з повним циклом видавничого процесу (від до друкарської підготовки – літературне, технічне, художнє редагування, верстання, коректура – до поліграфічного виготовлення та пакування готової продукції) – пропонує на видавничому ринку широкий спектр книжкової й поліграфічної продукції. Друкарня видавництва оснащена сучасним обладнанням, що дає змогу виконувати замовлення будь-якого рівня складності швидко і якісно. Книжкова палата України надала видавництву «Вежа-Друк» ідентифікатор і міжнародні стандартні номери книг та нотних видань (ISBN, ISMN)⁶⁸.

Видавництво спеціалізується передусім на науковій, навчальній, методичній літературі з різних галузей знань, довідковій (словники), художній, дитячій, духовній літературі, краєзнавчих видань та бланкової продукції, буклетів,

візитівок тощо. «Вежа-Друк» випускає літературу українською та (за фахової необхідності) іноземними мовами. Серед видань краєзнавчого характеру даного видавництва слід відзначити різнопланові роботи та навчальні посібники⁶⁹.

Серед видавництв недержавного сектору чільне місце займає «Медіа», яке спеціалізується і на виданні різножанрової друкованої продукції краєзнавчого характеру. Видавництво «Медіа» утворене у 1998 р., директор С.А. Деркач. Слід відзначити малу інформаційну насиченість щодо функціонування та діяльності самого видавництва, проте творча палітра видання є доволі різноплановою.

Науково-популярні збірники, специфіка волинської природи з її неповторною перлиною – Шацькими озерами, знайшли своє втілення у стінах даного видання⁷⁰. Комплект 12 листівок про Волинь показує неповторність історичних місць та природної краси нашого регіону. Слід відзначити якісність друку та гарний дизайн, що достойно репрезентує наш регіон у загальноукраїнському масштабі⁷¹. Неповторна картина історичного минулого, історія міст, релігійно-культурних осередків та розвиток книгодрукування та книгописання на Волині прослідковується у роботах В. Рожка та П. Трошевича⁷².

⁶⁶ Буцик П.Г. Ми від роду – українці: Краєзнавчі нариси з історії Любешівського району. Луцьк: «Вісник КЪ», 2004. 334 с.; Храми Волині / Упоряд. Л. Бабич. Луцьк : Вісник і КЪ, 2002. 154 с., іл.; Трофимук В. Вовчак. Волинська СІЧ : історико-публіцистичний нарис / В. Трофимук. Луцьк : Вісник+К, 2017. 73 с.; Волинського цвіту – по всьому цвіту : матеріали наук.-практ. конф. «У світах – діти України», 10 лип. 2001 р / упоряд. В.Т. Денисюк. Луцьк : Вісник і К, 2001. 119 с.

⁶⁷ Луцьк [Текст] : фотоальбом / [упоряд. і авт. тексту Ф. Мандзюк ; фото: О. Тоцька та ін.]. Луцьк : Вісник+К, 2010. 96 с. : фото. кольор.

⁶⁸ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vezhaprint.com.ua/about/>

⁶⁹ Вісин В.В. Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст.: монографія В.В. Вісин. Луцьк: «Вежа-Друк», 2014. 440с.; Лис С. Бофони ОУН – УПА з фондів Волинського краєзнавчого музею в контексті політико-пропагандистської творчості Ніла Хасевича / С. Лис // Волинський музейний вісник: Науковий збірник. Випуск 7 / упоряд. А. Силук. Луцьк: «Вежа-Друк», 2015. С. 67-73; Бондаренко Г.В. Спеціальні історичні дисципліни [текст] навчальний посібник / Г.В. Бондаренко. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.

⁷⁰ Природа Волині очима юних краєзнавців (науково-популярний збірник). Луцьк : Медіа, 2000. 56 с.; Шацьке поозер'я: краєзнавчі штрихи з минулого і сьогодення / В. Мельник. Луцьк : Волиньполіграф, 2010. 40 с., 137 іл.

⁷¹ Молоді про Волинь. Комплект листівок. Луцьк : Медіа, 2004. 12 листівок.

⁷² Володимир-Волинський державний історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир». Луцьк : Медіа: 2003. 92 с. (Фотоальбом); В. Рожко. Чудотворні ікони Волині і Полісся : [іст.-краєзн. нарис]. Луцьк : Медіа, 1998. 356 с.; Його ж. Православні монастирі Волині і Полісся : [іст.-краєзн. нарис] / ред. С. Деркач. Луцьк : Медіа, 2000. 692 с.

Ряд видань краєзнавчих історико-практичних конференцій «Минуле та сучасне Волині», надруковані у виданні «Пульс», розкривають специфіку історико-археологічних, культурно-етнографічних та релігійних осередків та подій регіону, так як кожен окремий збірник стосується окремого району чи міста⁷³.

Тематична та поточна бібліографія усіх видрукованих за попередні роки матеріалів, в тому числі і краєзнавчого характеру міститься у спеціальному випуску «Минуле і сучасне Волині та Полісся», виданому до 20-річчя Волинської обласної організації НСКУ, опубліковано зміст збірників усіх 33-х конференцій і тих, які були видані до окремих дат, подій, імен⁷⁴. Слід відзначити і вихід із стін друкарні матеріалів XIII Міжнародної наукової конференції «Волинська ікона: дослідження та реставрація», яка розкриває відомі та невідомі сторінки історії створення, функціонування та сучасний стан іконописання на Волині⁷⁵.

У іншому видавництві – «Волинська книга», яке видає матеріали краєзнавчого характеру, слід відмітити ґрунтовні роботи волинського археолога, доктора історичних наук, професора М. Кучинка. Саме він здійснював розкопки давньоруських пам'яток у ряді населених пунктів Волинської області та за її межами. Результати його досліджень і знайшли своє практичне втілення у ряді монографічних робіт. Археолог був фундатором та науковим консультантом музею

археології, який був створений ним в 1977 р. Також з його ініціативи у селі Городище було створено історичний музей⁷⁶. У видавництві було видруковано і ряд інших краєзнавчих праць, зокрема Я. Антонюка, В. Рожка, які розкривають духовні та історико-політичні сторінки життя Волині в різні історичні проміжки⁷⁷.

Окремо слід відмітити існування на Волині «Наукового центру історичних студій Волині» при СНУ імені Лесі Українки. Публікації співробітників редакційно-видавничої групи, видавалися у різних виданнях «Ініціал», «Вежа», «Надстир'я», ВАТ «Волинська обласна друкарня» тощо і присвячені одній із найтрагічніших сторінок історії Волині – жертвам історії Другої світової війни і стали складовою підготовки багатотомного історико-меморіального серіалу «Книга Скорботи України» та серії науково-документальних книг «Реабілітовані історією». За підрахунками М. Кучерепи, список публікацій співробітників Редакційно-видавничої групи «Науковий центр історичних студій Волині охоплює 66 найменувань⁷⁸.

Саме цей Науковий центр готує важливі науково-документальні книги серії «Реабілітовані історією. Волинська область» та «Книги Скорботи України. Волинська область», які публікують документи та матеріали архівів та розкривають різнопланові сторінки функціонування тоталітарного режиму на території Волині⁷⁹.

⁷³ Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський в історії Волині та України. Матеріали ХХ Волинської обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 15-й річниці Незалежності України, 810-й річниці першої писемної згадки м. Камінь-Каширського, 100-й річниці від дня народження українського літературознавця Євгена Шабліовського, 26 жовтня 2006 року, м. Луцьк – м. Камінь-Каширський: Науковий збірник. Луцьк: Пульс, 2006. 227 с.; іл.104.; Минуле і сучасне Волині та Полісся. Рожище і Рожищенський район в історії Волині та України: проблеми волинезнавства. Матеріали ХХІІІ обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, Луцьк– Рожище, 23 травня 2007 р. Науковий збірник. Випуск 23. Луцьк: Пульс, 2007. 265 с.; іл.109.

⁷⁴ Минуле і сучасне Волині і Полісся Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Матеріали до відзначення 20-річчя від часу створення / Спеціальний випуск. Луцьк, 2009. 292 с., іл (Серія: «Краєзнавча бібліотека Волині»).

⁷⁵ Волинська ікона: дослідження та реставрація. Матеріали XIII міжнародної наукової конференції, м.Луцьк – м. Володимир-Волинський, 2-3 листопада 2006 р. Луцьк: Пульс, 2006. 116 с.

⁷⁶ Кучинко М.М. Давні та середньовічні скарби Волині / М.М. Кучинко, З.М. Кучинко. Луцьк : Волин. кн., 2007. 172 с.

⁷⁷ Антонюк Я. Діяльність СБ ОУН на Волині : іст.-краєзн. видання / Я. Антонюк. Луцьк : Волин. кн., 2007. 176 с.; Відродження Української Православної церкви на Волині (1917–2006 рр.) : [іст.-краєзн. нарис]. Луцьк : Волин. кн., 2007. 348 с.; Рожко В. Древні святині Полісся : іст.-краєзн. Нарис / В. Рожко. 2 вид., доповн. і переробл. Луцьк : Волин. кн., 2008. 152 с.

⁷⁸ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reabit.org.ua/books/vl/>

⁷⁹ Книга Скорботи України. Волинська область [Текст] : у 3 т. Т. 1 / ред. І. О. Герасимов. Луцьк : Надстир'я, 2006. 536 с.

Популяризатором та своєрідним пропагандистом матеріалів краєзнавчого характеру в нашому регіоні та далеко за його межами є Всеукраїнський науковий часопис «Літопис Волині». Часопис переданий СНУ імені Лесі Українки діаспорою від Товариства Дослідників Волині та інституту Дослідів Волині. З 1996 р. до сьогодні видано 21 число часопису, який нині є органом СНУ імені Лесі Українки та Волинської обласної організації НСКУ, де друкуються краєзнавці та подається інформація краєзнавчого характеру⁸⁰.

Частково матеріал краєзнавчого характеру постійно вміщений у науково-методичному віснику ВППО «Педагогічний пошук» в рубриці «Краєзнавство», що дає нам підстави стверджувати, що науковці співпрацюють з вчителями шкіл, які почасти є авторами ряду публікацій краєзнавчого характеру. Саме останні мають найкращу можливість доносити, пропагувати і поширювати для підростаючого покоління матеріали для краєзнавчої освіти молоді, для забезпечення формування належного рівня духовності та культури, обмінюватися досвідом роботи. У різних рубриках часопису (зокрема і у рубриці «Краєзнавство», започаткованій в 1998 р. з ініціативи Г. Бондаренка) друкуються наукові публікації краєзнавчого характеру Р. Арцишевського, Г. Бондаренка, Г. Романчук, П. Олешка, О. Демянюка, О. Бундак⁸¹.

Великий інтерес викликає збірник наукових праць «Українське державотворення: проблеми і сучасність», ініційований кафедрою гуманітарних дисциплін Луцького інституту розвитку лю-

дини Університету «Україна» у 2007 році. Донині дане видання впевнено заявило себе і в сфері краєзнавства. Збірник уже має 14 випусків і ґрунтовно висвітлює левову частку регіонального поля досліджень. У 3 номер тематичного збірника, присвячений 65-річчю з часу звільнення України з-під німецької окупації, практично повністю присвячений Волині⁸². Тут містяться статті О. Бундак, О. Дем'янюка, Б. Зека, О. Жук, А. Кравця, Г. Бондаренка – які висвітлюють різні аспекти суспільно-політичного життя регіону у складні часи війни.

Значна пошукова робота на Волині пов'язана з відтворенням нашої недавньої трагічної історії – військовими операціями на Сході – знайшла своє відображення у науковому виданні «Волинський пантеон», яка видана протягом 5 років – історична річна хронологія, видана у різних видавництвах, де подані відомості про волинян, які загинули під час проведення антитерористичної операції на Сході України та померли у шпиталях і вдома від поранень, травм отриманих на фронті та нещасних випадків⁸³.

Серед інших видавництв, які репрезентують краєзнавчу палітру Волині та видають краєзнавчу літературу, слід відзначити «Волинське літописання», «Волинські старожитності», Нововолинський «Мінотавр», «Волинянин» тощо⁸⁴.

Здійснений нами аналіз видавничих зацікавлень волинських видавництв дозволяє зробити певні висновки. Найбільше продукується навчальних та методичних видань краєзнавчого

⁸⁰ Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Число 21. Луцьк, 2019. 140 с.

⁸¹ Арцишевський Р. А. Від «Стародавньої історії східних народів» до «Лісової пісні» Лесі Українки [Текст] / Р.А. Арцишевський // Педагогічний пошук, 2012. № 3. С. 3-6; Бондаренко Г. Символи Волинської області / Г. Бондаренко // Педагогічний пошук. 2003. № 1. С. 74.; Бундак О. Волинські освітяни у популяризації в краї ідей Всеросійського селянського Союзу / О. Бундак // Педагогічний пошук: науково-методичний вісник. Луцьк: ТОВ «Вежа-Друк», 2019. № 1. С. 10-12.

⁸² Українське державотворення: проблеми і сучасність: зб. наукових праць. Випуск III / Ред. кол.: Р.П. Карпюк, О.І. Кушпетюк [та ін.]. Луцьк: ЛІРоЛ, 2009. 178 с.; Українське державотворення: проблеми і сучасність: зб. наукових праць. Випуск № 11 присвячений 75-й річниці перемоги у Другій світовій війні, аналогічний Українське державотворення: проблеми і сучасність: зб. наукових праць. Випуск XI. / Ред. кол.: Г.В. Бондаренко, О.Й. Демянюк [та ін.]. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2016. 100 с.

⁸³ Дем'янюк О. Волинський пантеон : Схід – 2014 / О. Дем'янюк, Г. Гулько. 2-ге вид., виправл., доп. Луцьк : Айс Принт, 2015. 132 с. : фот.

⁸⁴ Мельник В. Люблю тебе, Волинь! / В. Мельник. Луцьк : Волинське літописання, 2012. 100 с., 210 іл.; Інтелектуальна еліта Волині / автор проекту і упорядник Г. Бондаренко. Луцьк : Волинські старожитності, 2012. 272 с.; Заболотний І. С. І. Бойко – видатний діяч революційного руху на Волині / І. Заболотний. Луцьк: Облвидав, 1957. 40 с.; Пучковський Л. Нарис історії села Литовеж / Л. Пучковський. Нововолинськ: Мінотавр, 2005. 204 с.; У Луцькому замку [Текст] : путівник / Ф.Г. Мандзюк, В.П. Окуневич. Луцьк : Волинянин, 2008. 176 с.: іл.

характеру, щоправда значну кількість цієї продукції випускають для потреб певного навчального закладу, за межі якого ця продукція часто не потрапляє. Наступна категорія книжок – наукові видання, окрім монографій, що складають орієнтовно половину видань цієї категорії, випускають тези і матеріали різних конференцій, круглих столів, наукові збірники, випуск яких коливається від 100 до 500 примірників. Довідкова література (набори листівок, путівники,

альбоми) – традиційно прибутковий сектор книговиробництва, також є частково представленою у волинських виданнях. Видання публікуються українською мовою.

Загалом «Видавничий барометр показує ясну погоду»⁸⁵, і ми впевнені що саме звертання, пропагування та поширення регіональної історії стане основним аспектом відродження української духовності і сприятиме подальшому процесу українського державотворення.

Василь Марчук (м. Івано-Франківськ)

доктор історичних наук, професор,
кафедри політичних інститутів та процесів,
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
E-mail: vmarchuk@ukr.net

Андрій Королько (м. Івано-Франківськ),

кандидат історичних наук, доцент,
кафедри історії України і методики викладання історії,
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
E-mail: korolko_andr@ukr.net

Цікаве і актуальне науково-популярне видання з історії Закарпаття

Рец. на книгу: Вегеш М. М., Віднянський С. В. *Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу»*. – К. : Парлам. вид-во, 2020. 472 с. + іл., ім. пок. (Серія «Політичні портрети»).

У книзі висвітлюється життєвий шлях і багатогранна діяльність Августина Волошина (1874–1945) – Героя України (2002), президента Карпатської України (1939), видатного культурного, громадсько-політичного і державного діяча, загально визнаного лідера українського національно-культурного напрямку в міжвоєнному Закарпатті, з іменем якого цілком закономірно пов'язують національне відродження закарпатських українців у першій половині ХХ ст. Розповідається про історичні умови формування світогляду, національно-культурної орієнтації та політичних поглядів А. Волошина, його церковно-релігійну, культурно-освітню, педагогічну і громадсько-політичну працю та діяльність на чолі автономного уряду Підкарпатської Русі – Карпатської України і внесок у розбудову карпато-української державності напередодні Другої світової війни, а також про життя в еміграції і останні дні президента Карпатської України, закатованого 75 років тому в радянських в'язницях. Автори акцентують увагу на дискусійних питаннях, пов'язаних насамперед з політичною діяльністю А. Волошина та оцінкою Карпатської України як одного з етапів українського державотворення і феномену української історії.

⁸⁵ Книжковий сад «Надстир'я» (1992–2002). Статті. Історико-краєзнавче видання / упоряд. М. І. Богуш. Луцьк: ВОРВП «Надстир'я», ТЗОВ «Ковельська міська друкарня», 2002. 150 с.